

DOI: 10.31648/kpp.11792

Wojciech Borowy

Uniwersytet Warszawski

ORCID: 0009-0001-9167-6529

w.borowy@student.uw.edu.pl

W błędnym kole terroru. O związkach między teorią partyzanta Carla Schmitta a doktryną wojny psychologicznej Rogera Trinquier

Wstęp

Wiek XX wraz z postępowaniem technologicznym przyniósł nowe metody prowadzenia wojen. Zmiany te wywarły wpływ również na doktrynę międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych, wymuszając stworzenie nowej siatki pojęciowej, której powstanie przyniosło nowe problemy¹. Zmianom tym z uwagą przyglądał się niemiecki jurysta Carl Schmitt, najbardziej znany ze swoich prac poświęconych zagadnieniu polityczności oraz związkowi polityki z procesem sekularyzacji. Tym dwóm tematom poświęcone są przede wszystkim prace Schmitta z okresu przed II wojną światową. Natomiast po wojnie Schmitt, który odmówił poddania się procesowi denazyfikacji i w konsekwencji otrzymał zakaz pracy na uczelni, zwrócił się w stronę pogłębionej refleksji nad przemianą dotychczasowych pojęć prawa międzynarodowego². Było to rozwinięcie jego prac na temat pojęcia polityczności³. To konstytutywne pojęcie ulega przemianom pod wpływem liberalizmu oraz idei, takich jak humanizm i pacyfizm. Wszystkie te prądy w imię walki o świat bez wojen usuwają rozróżnienie na wroga i przyjaciela, stanowiąc konsekwencję zjawiska polityczności. Prawo międzynarodowe jest dziedziną, którą

¹ Por. pojęcie „humanitarna interwencja”, której poświęcona jest praca J. Zajadły, *Dylematy humanitarnej interwencji*, Gdańsk 2005, s. 29 i nast.

² Por. G. Balakrishnan, *The enemy: an intellectual portrait of Carl Schmitt*, Londyn 2020; R. Mehring, *Carl Schmitt: a biography*, Cambridge 2022. Próba systematyzacji poglądów Schmitta podjęta została w pracy J. Meierhenrich, O. Simmons (red.), *The Oxford handbook of Carl Schmitt*, Oxford 2016.

³ C. Schmitt, *Pojęcie polityczności*, [w:] idem, *Teologia polityczna i inne pisma*, przekł. M.A. Cichocki, Warszawa 2012, s. 303.

również temu ulega. Zmiany w niej są dla Schmitta związane przede wszystkim ze zmianą pojęcia wojny⁴. Problemem, który przykuł jego uwagę, był rozwój broni masowego rażenia tworzących nowe rodzaje wojen⁵. Efektem tych rozważań są dwie prace: *Nomos Ziemi* (1950) oraz będący kontynuacją wykładu wygłoszonego w jedynym kraju, jaki pozwalał głosić mu otwarcie swoje poglądy frankistowskiej Hiszpanii – *Teoria partyzanta. Uwagi na marginesie „Pojęcia polityczności”*. W pierwszej z nich Schmitt skupił się głównie na przeobrażeniach pojęć wojny lądowej, morskiej oraz pojawieniu się nowego rodzaju wojny, tj. wojny powietrznej. Natomiast wydaną w 1962 r. *Teorię partyzanta* poświęcił fenomenowi ówczesnych czasów – postaci partyzanta, w jego optyce nierozzerwalnie związanej ze sferą polityczności, dla której konstytutywnym jest podział na wroga i przyjaciela⁶. Ruchy partyzanckie były jednym z fenomenów ery zimnej wojny. W trakcie jej trwania bomba atomowa oraz partyzanci zawładnęli zbiorową wyobraźnią świata zachodniego. Wraz z jej zakończeniem partyzanci powoli zaczęli być wypierani z szerokiej percepcji społecznej. Partyzanta zastąpił terrorysta, pozbawiony już odium bojownika o wolność, w powszechnym odbiorze mający status równy zwykłym przestępcom. Terrorysta, w przeciwieństwie do partyzanta, nie jest chroniony przez prawo międzynarodowe⁷. Jednocześnie powszechne stało się wykorzystywanie przez ugrupowania partyzanckie metod terrorystycznych – porwań, zamachów, a nawet rozbojów. Granica między tymi dwoma terminami stała się płynna. Droga, jaką przeszedł partyzant, od broniącego skrawka ziemi lokalnego patrioty do współczesnych partyzantów, znanych z pól Indochin, Algierii czy Afryki, jest ilustracją procesu rozkładu klasycznych pojęć, które próbowały ująć relację wrogości i przyjaźni w sztywne ramy, nadać im konkretny sens⁸. Współczesny partyzant przełamuje dotychczasowe podziały, którym poświęcone były dzieła Schmitta z okresu sprzed 1945 r.⁹

Równolegle gdy Schmitt poświęcał swoje rozważania ewolucji pojęcia wojny, grupa francuskich wojskowych tworzyła i rozwijała doktrynę wojny psychologicznej, dzięki której wojska francuskie miały uzyskać możliwości skutecznej walki z algierskim Frontem Wyzwolenia Narodowego. Schmitt poświęcił temu ruchowi teoretycznemu kilka zdań uwagi, koncentrując się głównie na postaci generała Raoula Salana. Tymczasem w sztandarowym dziele, o którym Schmitt nie wspomina ani słowa, noszącym w oryginale tytuł *La Guerre moderne* (angielski tytuł używany w dalszej części tekstu: *Modern Warfare. A French View on Counterinsurgency*), autorstwa pułkownika Rogera Trinquier, znajdujemy tezy, ukazujące wiele problemów, jakie tworzy nowoczesna wojna partyzancka. Jednym z nich jest reakcja państwa wobec partyzantów.

⁴ A. Górniewicz, *Przemiany pojęcia wojny w XX w. według Carla Schmitta*, „Myśl Polityczna. Political Thought” 2023, nr 1, s. 38.

⁵ C. Schmitt, *Nomos ziemi w prawie międzynarodowym – ius publicum Europaeum*, przekł. K. Wudarska, Warszawa 2019, s. 308.

⁶ Idem, *Pojęcie polityczności*, s. 254.

⁷ W. Góralczyk, S. Sawicki, *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, Warszawa 2017, s. 426.

⁸ Ibidem, s. 258–259.

⁹ C. Schmitt, *Teoria partyzanta. Uwagi na marginesie „Pojęcia polityczności”*, przekł. B. Cymbrowski, Warszawa 2016, s. 43–44.

Trinquier, tworząc swoją wizję wojny, mimowolnie zilustrował pułapki, jakie czekają na państwo w świecie, w którym polityczność utraciła dotychczas wyznaczone przez prawo granice¹⁰.

Celem niniejszego artykułu jest analiza porównawcza pojęcia partyzanta, ukutego przez Carla Schmitta wraz z doktryną wojny psychologicznej w ujęciu przedstawionym przez Rogera Trinquiera. Niniejsze zestawienie stanowi przyczynek do analizy przemiany pojęcia wojny, jakie nastąpiło w naukach prawnych oraz społecznych od drugiej połowy XX w.¹¹ W pierwszej części pracy przedstawiono teorię wojny partyzanckiej opisaną w pracy Schmitta w celu ukazania przemiany wojny i jej skutków dla pojęć prawa międzynarodowego. Część drugą poświęcono pracy Rogera Trinquiera, która – zdaniem autora – stanowi przykład reakcji współczesnego państwa na przemianę wojny i wyłonienie się nowych form prowadzenia walki.

Teoria wojny partyzanckiej w ujęciu Carla Schmitta

Teoria partyzanta ukazała się w 1962 r. w momencie kryzysu kubańskiego. W tym samym czasie kontynent afrykański przechodził burzliwy proces dekolonizacji. We Francji miała miejsce próba zamachu stanu przeciwko rządowi generała Charlesa De Gaulle'a, przeprowadzona przez oficerów skupionych wokół Organizacji Tajnej Armii (fr. *Organisation de l'Armée Secrète*, w skrócie OAS). W Indochinach trwały walki z komunistycznymi partyzantami. Był to więc okres szczytowego napięcia zimnej wojny. W tym właśnie czasie Schmitt zdecydował się przyjrzeć figurze partyzanta i skutkom, jakie przynosi pojawianie się jej w świecie pojęć charakteryzujących prawo konfliktów zbrojnych.

Sposób walki określany jako walka partyzancka istniał od starożytności. Walkę partyzancką prowadził choćby biblijny król Dawid przeciwko Saulowi. W opracowaniach można spotkać także określenie „małej wojny” prowadzonej przez pojedyncze oddziały, mającej na celu niszczenie baz zaopatrzenia przeciwnika, jak w przypadku wojen Ludwika XIV¹². Wojna ta z pewnością, pod względem wojskowym, ma wiele wspólnych cech z nowoczesną wojną partyzancką. Jednak Schmitta nie interesowały kwestie *stricto* wojskowe, a skupił się przede wszystkim na ujęciu partyzanta jako figury z dziedziny prawa i polityki.

Swoją wywód Schmitt rozpoczął od przedstawienia partyzanta jako pojęcia militarnego, który nie zaistniał jeszcze jako samodzielny byt polityczno-prawny¹³. Do czasów epoki napoleońskiej w wojnach XVII-wiecznych oraz XVIII-wiecznych występowały mobilne lekkie oddziały regularnych armii lub nieregularne jednostki rekrutujące się

¹⁰ Dotychczas polscy autorzy nie podejmowali prób zestawienia ze sobą doktryny wojny psychologicznej oraz *Teorii partyzanta*. W literaturze zagranicznej próby te mają charakter marginalny. Por. B.C. Brower, *Partisans and populations*, „History and Theory” 2017, vol. 56, nr 3, s. 389–397.

¹¹ Por. M. Poletyło, *Ramy wojny. O niektórych problematycznych obszarach pojęcia wojny*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Sociologica” 2014, nr 91, s. 69–84.

¹² Por. G. Satterfield, *Princes, posts and partisans: the army of Louis XIV and partisan warfare in the Netherlands (1673–1678)*, „History of Warfare” 2003, vol. 18.

¹³ C. Schmitt, *Teoria partyzanta...*, s. 23–24.

najczęściej spośród lokalnej ludności¹⁴. W polskich realiach pewne podobieństwo do tej podanej przez Schmitta definicji spełniała znana z epoki panowania Jana Kazimierza wojna „szarpana” czy też podjazdowa, do której w trakcie potopu szwedzkiego przystąpili także chłopię¹⁵. Tacy ludzie byli traktowani jako wyjęci spod prawa, pozbawieni ochrony, jaka była przyznana innym uczestnikom wojny¹⁶. W XVII w. – stuleciu wojen gabinetowych – zaczęły pojawiać się regularne armie z poboru powszechnego, w ramach których partyzant nie mógł zaistnieć. Konwencjonalność wojny rozumianej jako starcie dwóch nieprzyjaciół dysponujących dwiema regularnymi armiami zdominowała całe stulecie aż do wybuchu rewolucji francuskiej.

Właściwe pojęcie partyzanta było dla Schmitta związane z pojęciem regularności, które nastąpiło wraz z wybuchem rewolucji francuskiej¹⁷. „Nowożytny” partyzant, prowadzący wojnę nieregularną, jest odbiciem regularnego charakteru państwa i armii, wykształconego w świecie, jaki wyłonił się po rewolucji. Hiszpańska *guerrilla* stanowiła według Schmitta pierwszą nowożytną wojnę partyzancką. Partyzanci mający znaczenie mniejsze i rozproszone siły zdołali unieruchomić w Hiszpanii przeważające nad nimi wojska francuskie¹⁸. Napoleon stanął przed dylematem, w jaki sposób postępować z przeciwnikiem toczącym nieregularną wojnę. Asymetria między stronami popchnęła go do adaptacji metod walki przeciwnika, co wyraził w przytoczonych przez Schmitta słowach: „Z partyzantami należy postępować po partyzancku”. Echa tych słów pobrzmiwają do dziś, gdy przyglądamy się obrazom pędzla Goi, z których najsłynniejszym jest ten przedstawiający rozstrzelanie powstańców madryckich.

Doświadczenia wojny partyzanckiej próbowali zaadaptować austriaccy, rosyjscy i przede wszystkim pruscy wojskowi, którym Schmitt poświęcił w największym stopniu swoją uwagę. To właśnie grupa przedstawicieli pruskiej inteligencji – oficerów, filozofów i poetów dostrzegła w wojnie partyzanckiej szansę na prowadzenie skutecznej walki przeciwko przeważającemu przeciwnikowi. Pruski edykt z kwietnia 1813 r. usankcjonował wszelki opór przeciwko najeźdźcy¹⁹. Jego celem miało być użycie mas ludowych uzbrojonego we wszelkie dostępne narzędzia do walki przeciwko francuskim okupantom. Choć oczekiwany efekt nie nastąpił, a wojny napoleońskie rozstrzygnęły regularne armie, edykt stanowi dla Schmitta moment przełomowy w historii pojęcia partyzanta. Przeniósł wojnę partyzancką z poziomu nieregularnego na poziom państwowy. Wojny napoleońskie zakończył kongres wiedeński, który przywrócił klasyczne rozumienie prawa międzynarodowego, wskutek czego partyzanta wyjęto spod prawa i dokonano jasnego określenia reguł konfliktu. Państwa, jako emanacje Schmittowskiego pojęcia „polityczności”, zachowały monopol na prowadzenia działań zbrojnych. Wojnę miały toczyć tylko i wyłącznie regularne armie, a osoba walcząca jako partyzant niczym nie różniła się od zwykłego przestępcy. Sytuacja taka pozostała niezmienna aż do czasów I wojny światowej²⁰.

¹⁴ Ibidem, s. 34–35.

¹⁵ Opis wojny szarpanej: J.Ch. Pasek, *Pamiętniki*, Warszawa 1989, s. 6.

¹⁶ C. Schmitt, *Teoria partyzanta...*, s. 29.

¹⁷ Ibidem, s. 23.

¹⁸ Ibidem, s. 24–26.

¹⁹ Ibidem, s. 58.

²⁰ Ibidem, s. 28.

Schmitt jako kluczową postać dla przekształcenia pojęcia partyzanta wskazywał Lenina, który zdecydowanie opowiedział się za użyciem przez rewolucjonistów metod walki partyzanckiej. Dla Lenina dotychczasowy sposób prowadzenia wojny, określanej przez Schmitta jako „wojna chroniona”, był nie do przyjęcia. Wroga-burżuja przywódca bolszewików postrzegał jako wroga egzystencjalnego. W partyzancie dostrzegł siłę nieregularności rozbijającą ład społeczny, wymkającą się dotychczasowym podziałom. Wojnę rewolucyjną charakteryzuje bowiem absolutna wrogość między stronami, stając się wojną totalną, na wyniszczenie. Wraz z jej nastaniem zniknęła wszelka dotychczasowa ochrona klasycznego prawa międzynarodowego. Lenin, podążając za intuicją pruskich sztabowców, uczynił partyzanta figurą, którą kieruje partia; pozbawioną spontanicznego i lokalnego charakteru²¹. Jego dzieło kontynuował Mao Tse-Tung – dla Schmitta największy współczesny teoretyk wojny partyzanckiej. Jego nieregularne ugrupowania oparte na chłopach spajała absolutna wrogość, na którą składały się zarówno wrogość narodowościowa (wobec Japończyków), wrogość klasowa, jak i wrogość rasowa (wobec białych kolonizatorów – ciemniejszych Chin). Jednocześnie wojna partyzancka jako wojna o płynnym, hybrydowym charakterze pozwoliła na stworzenie stanu permanentnej wrogości. „Zimna wojna nie jest bowiem ani połowiczną wojną, ani połowicznym pokojem, lecz dopasowanym do stanu rzeczy uruchomieniem rzeczywistej wrogości za pomocą innych środków niż jawne stosowanie przemocy”²².

Zdaniem Schmitta przemianom pojęcia wojny nie było w stanie przeciwdziałać istniejące po 1945 r. prawo międzynarodowe²³. Konwencje genewskie nie poradziły sobie ze zdefiniowaniem współczesnego partyzanta. Bezradność ta objawiała się rozciągnięciem pojęć dotąd przypisywanych żołnierzom na partyzantów. Partyzanci są natomiast zrównywani z ludnością cywilną, która stanowi ich bazę rekrutacyjną i pozwala na prowadzenie walki. Warunki, jakie wprowadzają konwencje, takie jak np. „otwarte noszenie broni”, są dla Schmitta niezgodne z samą logiką prowadzenia wojny partyzanckiej. Jednocześnie konwencje przewidują prawo okupanta do zachowania ładu na podporządkowanym sobie terytorium²⁴. Wskutek tego partyzant działa w szarej strefie znajdującej się poza obszarem oddziaływania prawa. Sprzyja to absolutyzacji wrogości oraz utożsamieniu partyzantów z przestępcami. Partyzanci algijskiego Frontu Wyzwolenia Narodowego (fr. *Front de Libération Nationale* – FLN) nie mogli mieć

²¹ Ibidem, s. 66–67.

²² Ibidem, s. 72–73.

²³ W tym miejscu należy przedstawić aktualny stan regulacji prawa międzynarodowego dotyczących partyzantów. Po raz pierwszy partyzanta zdefiniowała Konwencja haska z 1907 r. Następnie partyzanta zdefiniowano w III Konwencji genewskiej o traktowaniu jeńców wojennych, gdzie sformułowano następujące warunki: a) mają na czele osobę odpowiedzialną za swych podwładnych; b) noszą stały i dający się z daleka rozpoznać znak rozpoznawczy; c) jawnie noszą broń; d) przestrzegają w swych działaniach praw i zwyczajów wojny. Dodatkowo należy wskazać, że w ramach konwencji rozszerzono ochronę o ludność cywilną, która spontanicznie stawia opór inwazji, o ile przestrzega zasad i zwyczajów prawa wojennego oraz jawnie nosi broń. Warunek znaku rozpoznawczego oraz jawnego noszenia broni jest dość trudny do sprecyzowania. Por. Z. Falkowski, M. Marcinko (red.), *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych*, Warszawa 2014, s. 189. Obecny stan prawny utrudnia także jasne wskazanie granic między członkiem organizacji terrorystycznej oraz organizacji narodowowyzwoleńczej. Por. A. Gubrynowicz, M. Pacholska, *Ewolucja reżimu prawnego walki z terroryzmem*, „Wiedza Obronna” 2011, nr 3, s. 81–105.

²⁴ C. Schmitt, *Teoria partyzanta...*, s. 42–43.

odpowiedzialnego dowódcy, gdyż stało to w sprzeczności z przyjętym modelem organizacji podzielonej na wąskie, raptem kilkuosobowe komórki²⁵. Stąd też współczesny partyzant zaczął dzielić wiele cech z terrorystą²⁶.

Schmitt wskazywał na cztery cechy wyróżniające partyzanta: nieregularność walki, podwyższona mobilność, intensywne zaangażowanie polityczne oraz telluryczny charakter. Z pojęcia czysto wojskowego, podporządkowanego zmieniającej się sytuacji frontowej, partyzant zyskał samodzielny charakter. Przeciwiństwo regularny/nieregularny zostało powiązane z pojęciami sfery prawa: legalny/nielegalny. Według Schmitta „w przypadku dzisiejszego partyzanta obie te pary przeciwieństw zacierają się i nachodzą na siebie”²⁷. Schmitt zauważył także, że już podczas II wojny światowej tworzono oddziały partyzanckie sterowane przez inne ośrodki polityczne, służące realizacji zadań wyznaczonych przez centralę. Jego zdaniem zimna wojna mogła pogłębić taki stan, co poskutkowało zamianą partyzanta w „technika toczoną w ukryciu walce, sabotażystę i szpiega”²⁸. Schmitt do wymienionych wcześniej cech dodał cztery czynniki wpływające na kształt współczesnej mu partyzantki: aspekt przestrzenny, rozpad struktur społecznych, uwikłanie w światową politykę oraz aspekt techniczno-przemysłowy. Odpowiadają one czterem cechom partyzanta. Aspekt przestrzenny jest związany z tellurycznym charakterem partyzantki. Partyzant – jak stwierdza Schmitt – walczy „w głębi”, na zapleczu wroga, starając się go porazić z zaskoczenia. Jego działania są nieregularne. Jednakże w wyniku rozwoju technologicznego cechy wymienione przez Schmitta uległy kolejnym przeobrażeniom. Partyzanci uzyskali większą mobilność, przez co mogli utracić swój pierwotny telluryczny charakter. Pogłębione jest to przez silną ideologizację epoki zimnej wojny²⁹. Proces, którego zaczątki Schmitt widział w 1963 r., przez następne dziesięciolecia tylko pogłębiał się, o czym świadczy opisywane wcześniej zjawisko terroru islamskiego, a także lewicowy terroryzm, jaki zaistniał po 1968 r.³⁰ Rozpad struktur społecznych jest drugim czynnikiem sprzyjającym rozwojowi wojny partyzanckiej. Dawniej branie na zakładników znaczących postaci z lokalnych społeczności gwarantowało spadek wsparcia dla ruchów partyzanckich. W warunkach rozpadu struktur i więzi społecznych nie jest to wystarczające³¹. Terroryzm jeszcze bardziej pogłębia to zjawisko. Dla terrorysty wrogiem nie jest już każdy umundurowany przedstawiciel władzy, lecz także cywil³². Ofiary cywilne służą jako element nacisku na rządy danego państwa lub czynnik destabilizujący je. Trzecim czynnikiem wskazanym przez Schmitta jest „uwikłanie [partyzanta] we fronty i konteksty polityki światowej”³³. W sytuacji partyzanta zawsze istnieje „zainteresowana strona trzecia” udzielająca mu

²⁵ R. Trinquier, *Modern warfare: a French view of counterinsurgency*, przekł. D. Lee, Londyn 1964, s. 10–15.

²⁶ W. Góralczyk, S. Sawicki, op. cit., s. 426.

²⁷ C. Schmitt, *Teoria partyzanta...*, s. 42–43.

²⁸ Ibidem, s. 39.

²⁹ S.N. Kalyvas, L. Balcels, *International system and technologies of rebellion: how the end of the Cold War shaped internal conflict*, „The American Political Science Review” 2010, vol. 104, nr 3, s. 420.

³⁰ Por. C. Schmitt, *Teoria partyzanta...*, s. 13.

³¹ Ibidem, s. 85–86.

³² R. Aron, *Pokój i wojna między narodami*, przekł. A. Mielczarek, Warszawa 1995, s. 222.

³³ C. Schmitt, *Teoria partyzanta...*, s. 86.

wsparcia militarnego, materialnego bądź politycznego. Partyzant uprawomocnia swoją nieregularność – opór oraz walkę przeciwko innym podmiotom prawa międzynarodowego, dzięki regularności wspierającej go strony trzeciej³⁴. Powolny zanik tellurycznego charakteru partyzantki, powodujący silne uzależnienie od środków techniczno-przemysłowych, sprzyja rozrostowi potęgi strony trzeciej. Pole manewru i samodzielności uwikłanego w szarą strefę partyzanta drastycznie się zmniejszyło. Stalinowscy partyzanci mieli swoich nadzorców w odpowiednich komórkach NKWD³⁵. Instruktorzy sowieccy lub amerykańscy doradcy byli obecni w każdym zapalnym punkcie globu. Ostatnim czynnikiem podanym przez Schmitta jest aspekt techniczny. Rozwój techniki zmienia charakter partyzantki. Posiadanie przez kilka mocarstw broni masowego rażenia pozwala na powstawanie nowych rodzajów wojen, gdzie mocarstwa zajmują dogodną rolę strony trzeciej, która nie tylko wspiera, ale także tworzy własne nieregularne formacje zbrojne. Totalność wojny otwiera pole dla nowych konfliktów, w których strony działają za pomocą nietotalnych metod wojowania³⁶.

Wszystko to prowadzi do sytuacji, mogącej zmienić pojęcia wojny, nieprzyjaciela i partyzanta. Partyzant istniał zawsze jako przeciwieństwo pewnej regularności. Po lenińskim przewrocie i nastaniu ery broni atomowej nie jest już możliwy klasyczny sposób patrzenia na wojnę jako pojedynek dżentelmenów. Przeciwnika należy bowiem kryminalizować, pozbawiać go legitymizacji. Według Schmitta partyzant w klasycznym rozumieniu nie miał wrogów absolutnych, lecz rzeczywistych. Przyczyną tego stanu rzeczy był telluryczny charakter jego walki, implikujący defensywną postawę³⁷. Partyzant bronił swojego kawałka ziemi i dlatego nie mógł mieć wrogów absolutnych³⁸. Dzieła zniszczenia tych pojęć dokończyło stworzenie środków masowego rażenia, wymuszających dalszą absolutyzację wrogości. „Broń ponadkonwencjonalna tworzy ponadkonwencjonalnego człowieka (...). Ludzie, którzy stosują te środki wobec innych ludzi, uważają, że należy ich, to jest swoje ofiary i obiekty, zniszczyć również moralnie. Muszą ogłosić, że ich przeciwnik jest w zupełności nieludzkim zbrodniarzem, że jest totalnie bezwartościowy. W przeciwnym razie sami staną się nieludzkimi zbrodniarzami.”³⁹.

Należy więc rozważyć kwestię środków, jakie można przedsięwziąć w walce z partyzantami. Na mocy konwencji genewskich konflikty między państwami zostały zrównane z „konfliktami międzynarodowymi na drodze zbrojnej”⁴⁰. Jak stwierdza Adam Wielomski, Schmitt wnioskuje, że państwu został odebrany monopol na prowadzenie wojny⁴¹. Jednak mimo utraty monopolu nie pozostaje ono bierne wobec przemian wojny, lecz zaczyna adaptować się do metod walki do metod walki „nieregularnego”

³⁴ Ibidem, s. 88.

³⁵ B. Musiał, *Sowieccy partyzanci 1941–1944. Mity i rzeczywistość*, przekł. E. Stefańska, Warszawa 2014, s. 69–74.

³⁶ C. Schmitt, *Teoria partyzanta...*, s. 91.

³⁷ Telluryczny – związany z ziemią, z określonym terytorium. Zob. ibidem, s. 38.

³⁸ Ibidem, s. 100–101.

³⁹ Ibidem, s. 102.

⁴⁰ Ibidem, s. 42.

⁴¹ A. Wielomski, *Podmioty uprawnione do prowadzenia wojen w teorii Carla Schmitta*, [w:] M. Kubiak, R. Wróblewski (red.), *Oblicza współczesnych wojen*, Warszawa 2018, s. 260.

przeciwnika⁴². Pogląd wyrażony w cytowanej wcześniej maksymie Napoleona: „Z partyzantami należy postępować po partyzancku” przyświeca teorii Rogera Trinquiera. Skutkuje to stworzeniem stanu absolutnej wrogości, któremu Schmitt się sprzeciwił, widząc w nim zagrożenie bliskie opisanemu przez Hobbesa stanowi wojny wszystkich ze wszystkimi. Demonopolizacja władzy suwerennego państwa nad prowadzeniem wojny prowadzi do jej dalszej totalizacji⁴³. W swojej ewolucji prawo międzynarodowe całkowicie zgubiło realną wojnę partyzancką, pozostawiając ją przypadkowości poszczególnych układów politycznych. Nie było w stanie dostrzec zmiany, jaka dokonała się w XX w., pozostając przy wizji partyzanta jako mobilnego żołnierza. W zimnowojennych warunkach jeśli partyzant miał poparcie któregoś z dwóch mocarstw, zdobywał legitymizację i stawał się stroną walczącą, a jeżeli nie, pozostawał w szarej strefie, napiętnowany jako przestępca. Ta zasada obowiązuje również w świecie po rozpadzie bloku wschodniego⁴⁴. Partyzant stanowi figurę dwuznaczną z punktu widzenia polityczności⁴⁵. Pojawienie się nowej formy partyzanta wymusiło reakcję państwa, pozbawionego dotychczasowych zasad prowadzenia wojny, których braku Schmitt się obawiał⁴⁶.

Doktryna wojny psychologicznej Rogera Trinquiera

Sukces masowych ruchów partyzanckich skłonił część wojskowych do adaptacji metod walki partyzanckich. Logikę błędnego koła wojny prowadzonej na sposób partyzancki przez regularne siły zbrojne przeciwko samym partyzantom ukazuje przypadek francuskich wojen w Indochinach oraz analizowany przez Rogera Trinquiera konflikt w Algierii. Była to wojna narodowowyzwoleńcza o partyzanckim charakterze. Do walk dochodziło zarówno na prowincji, jak i w miastach, takich jak Oran i Algier. W toku całego konfliktu, mimo przewagi ludzkiej i materiałowej, armia francuska nie była w stanie pokonać algierskiego ruchu oporu. W wyniku tego w społeczeństwie francuskim wzrósł sprzeciw wobec konfliktu, potęgowany doniesieniami o zbrodniach dokonywanych przez wojsko. Wojna przyniosła chaos również w samej armii, gdy część oficerów niemogących pogodzić się z jej rezultatem, uznawanej za integralną część Francji, dołączyła do OAS.

Wojna algierska stanowi intrygujące studium rozwoju wojny partyzanckiej. Francuscy wojskowi uczestniczący w tej wojnie, przede wszystkim oficerowie liniowi średniego szczebla, analizując doświadczenia z wojen kolonialnych w Indochinach oraz Algierii, stworzyli podwaliny pod doktrynę wojny psychologicznej. Schmitt, skoncentrowany głównie na postaci generała Raoula Salana, poświęcił im kilka zdań zawartych w jednym z przypisów, w którym odniósł się do szeregu prac francuskich badaczy

⁴²R. Aron, op. cit., s. 221–223.

⁴³Na marginesie warto wskazać, że Schmitt łagodził w tym miejscu wymowę *Pojęcia polityczności*, w którym mógł wydawać się entuzjastą wrogości, z podziwem patrząc choćby na postać Cromwella, co zresztą słusznie wypominali mu jego krytycy: K. Löwith, *The occasional decisionism of Carl Schmitt*, przekł. G. Steiner, [w:] R. Wolin (red.), *Martin Heidegger and European nihilism*, Nowy Jork 1995, s. 37–69.

⁴⁴J. Griffith, *The tensions between 'criminal' and 'enemy' as categories for globalized terrorism*, „International Journal of Applied Philosophy” 2006, nr 1, s. 109–110.

⁴⁵R. Gasché, *The partisan and the philosopher*, „CR: The New Centennial Review” 2004, vol. 4, nr 3, s. 9–10.

⁴⁶Szerzej: C. Schmitt, *Teoria partyzanta...*

i myślicieli⁴⁷. Nie odnotował jednak wydanej rok przed *Teorią partyzanta* pracy Rogera Trinquiera noszącej w oryginale tytuł *La Guerre moderne* (angielski tytuł używany w dalszej części tekstu – *Modern Warfare. A French View on Counterinsurgency*). Chociaż Schmitt nie wspomniał o tej pozycji, jest to praca manifestująca wszystkie założenia doktryny wojny psychologicznej, wprowadzającej do teorii wojskowej rozwiązania, których obawiał się autor *Teorii partyzanta*. W Polsce praca Trinquiera, jak i on sam należą do postaci nieznanych. We Francji oprócz bycia autorem prac z zakresu teorii wojskowości zdobył pewien rozgłos wśród opinii publicznej, broniąc użycia tortur jako metod walki używanych w wojnie algierskiej⁴⁸. W literaturze naukowej jego poglądy poddawano krytyce, uznając model kontrinsurekcji za nieefektywny⁴⁹. Mimo to jego zastosowanie w skorygowanej formie możemy odnotować w przypadku działań wojsk amerykańskich w trakcie inwazji na Irak⁵⁰.

Trinquier rozpoczął swoją karierę jako młody oficer francuskich wojsk kolonialnych w Indochinach, gdzie następnie powrócił dzięki protekcji samego generała Salana⁵¹. Podczas I wojny indochińskiej zetknął się z metodami walki Vietcongu, które wymusiły na wojskach francuskich zmianę dotychczasowego sposobu walki. Trinquier jako doświadczony oficer zaczął implementować metody wroga poprzez tworzenie i szkolenie grup bojowych, składających się z lokalnych mieszkańców znających teren, język i realia północnych Indochin. Wskutek klęski pod Dien Bien Phu francuskie wojsko opuściło Azję Południowo-Wschodnią, pozostawiając podopiecznych Trinquiera na pastwę Vietcongu. W ciągu niespełna kilku lat ten sam los spotkał *pied-noirs* oraz *harki*, służących pod francuską komendą w Algierii⁵². To właśnie wojna w Algierii oraz klęska brytyjsko-francuskiej interwencji podczas kryzysu sueskiego w 1956 r. skłoniła Trinquiera, podobnie jak innych francuskich oficerów, do opracowania nowych „asymetrycznych” sposobów prowadzenia wojny⁵³. Inspiracje czerpali od swoich dotychczasowych przeciwników, równocześnie stosując własną, dalece rozbudowaną interpretację⁵⁴.

⁴⁷ Ibidem, s. 74–75.

⁴⁸ Do dziś zachował się w publicznym dostępie fragment programu telewizyjnego, podczas którego Trinquier z charakterystyczną dla siebie dawką chłodnego realizmu broni stosowania tortur. Jego rozmówcą był Yacef Sadi, jeden z przywódców algierskiego ruchu oporu, torturowany przez francuskich żołnierzy.

⁴⁹ S. Metz, *Abandoning counterinsurgency: toward a more efficient antiterrorism strategy*, „Journal of Strategic Security” 2017, vol. 10, nr 4, s. 64–77.

⁵⁰ C. Olsson, „*Legitimate violence*” in the prose of counterinsurgency: an impossible necessity?, „Alternatives: Global, Local, Political” 2013, vol. 38, nr 2, s. 155–171.

⁵¹ Trinquier, podobnie jak jego koledzy, przez cały okres wojny pozostawał żołnierzem armii wiernej rządowi Vichy. Wojska w Indochinach, w przeciwieństwie do wojsk znajdujących się w koloniach w Afryce, nie podjęły działań zbrojnych przeciwko państwom Osi przez cały okres wojny, co skutkowało zwolnieniem z wojska lub brakiem awansu dla wielu oficerów. Pośród nich znalazł się również Trinquier, do końca życia niechętny Charlesowi De Gaulle'owi.

⁵² R. Trinquier, op. cit. *Pied-noirs* to mieszkańcy Algierii, pochodzący od XIX-wiecznych francuskich osadników, natomiast *harki* to określenie Algierczyków służących we francuskim wojsku.

⁵³ Francuski oficer David Galula, który obok Trinquiera jest zaliczany do najsłynniejszych przedstawicieli nurtu doktryny wojny psychologicznej, w swojej pracy na podstawie lektury pism Mao Tse-Tunga również doszedł do podobnych jak Trinquier wniosków – że natura wojny uległa zmianie w wyniku jej ideologizacji, wskutek czego państwo musi dostosować się do nowych reguł prowadzenia konfliktów. Por. D. Galula, *Counterinsurgency warfare: theory and practice*, „Praeger Security International” 1964.

⁵⁴ B.C. Brower, op. cit., s. 5.

Według autora *Modern warfare*, podobnie jak według Schmitta, dawne formy prowadzenia wojny w świecie broni jądrowej i wojen rewolucyjnych przestały być aktualne. Zwycięstwa nie osiąga się już na polach bitew przy pomocy tradycyjnych armii, ale dzięki wykorzystaniu asymetrycznych metod prowadzenia walki. Nie są już one tożsame tylko z prowadzeniem walki na sposób partyzancki. Dla państwa prowadzącego nowoczesny konflikt zbrojny najważniejsza jest zdolność adaptacji do realiów konfliktu⁵⁵. Nowoczesna wojna wymaga zastosowania wszelkich środków politycznych, ekonomicznych, psychologicznych, wojskowych do zmiany lub obalenia reżimu przeciwnika⁵⁶. Jest to więc wojna o charakterze totalnym, chociaż innym niż w ujęciu teoretyków „wojny totalnej” na czele z Erichem Ludendorffem⁵⁷. Kluczowe staje się prowadzenie działań w sposób dający impuls do ujawnienia wewnętrznych napięć istniejących w państwie przeciwnika⁵⁸. Dowodzą tego przypadki wojen w Algierii i w Indochinach. Technika walki używaną przez tamtejszych partyzantów był terroryzm⁵⁹. Pozwalał zbrojnym organizacjom przenieść wojnę z płaszczyzny pola walki na płaszczyznę psychologiczną, poprzez bezpośrednie oddziaływanie na ludność cywilną, która w warunkach demokratycznych stała się pełnoprawnym uczestnikiem wojny, mogącym wywierać wpływ na rządzących⁶⁰. Uderzenie w obywateli sprawia, że tracą oni zaufanie do władz, życie w ciągłym zagrożeniu staje się dla nich nieznośne, przez co z czasem mogą zacząć żądać od rządzących jakieś formy zakończenia konfliktu – jego zaostrzenia lub wygaśnięcia, co w obu przypadkach może być niekorzystne dla państwa prowadzącego konflikt⁶¹. Trinquier doszedł do konstatacji, że „stawką nowoczesnej wojny jest populacja”, a więc celem wojny nie jest – jak w klasycznym ujęciu Carla von Clausewitza – zdobycie kontroli nad terytorium wroga, lecz zdobycie wpływu nad ludnością wrogiego państwa. Jednakże w konsekwencji cywile tracą swój dotychczasowy charakter i zanika różnica między nimi a wojskowymi. W Algierii taka logika doprowadziła do sytuacji, w której obie strony dokonywały aktów terroru wobec ludu, próbując oddziaływać na jego morale i zachowania⁶².

Terroryzm jest bronią asymetryczną. Terroryści nie dysponują bronią pozwalającą na równorzędną walkę z regularną armią, co z jednej strony sprawia, że uważają się za żołnierzy jakiejś sprawy, lecz korzystają z metod pospolitych przestępców. Brak mundurów i oznaczeń tworzy łańcuch odpowiedzialności, w którym aresztowanie sprawcy tworzy konieczność odnalezienia zleceniodawcy. Aby skutecznie zwalczać wroga toczącego wojnę w ten sposób, wroga, który nie ma jednoznacznie określonego miejsca przynależności, warunkiem koniecznym dla zwalczającej go armii staje się właściwa

⁵⁵ C. Olsson, op. cit., s. 161.

⁵⁶ R. Aron, op. cit., s. 225–226.

⁵⁷ Zob. E. Ludendorff, *Wojna totalna*, przekł. F. Schoerner, Warszawa 2022.

⁵⁸ R. Trinquier, op. cit., s. 6–9.

⁵⁹ I. Denysiuk, M. Osypowicz, *Współczesne oblicze konfliktów zbrojnych – nowe zjawisko a kontynuacja nurtu działań partyzanckich*, [w:] M. Kubiak, R. Wróblewski (red.), op. cit., s. 345.

⁶⁰ R. Trinquier, op. cit., s. 16–17.

⁶¹ R. Aron, op. cit., s. 222.

⁶² B.C. Brower, op. cit., s. 5.

adaptacja do metod przeciwnika. Walczy on w warunkach absolutnej wrogości, a więc za wroga należy uznać każdego, kto podziela jego cele, bez znaczenia czy podejmuje czynną walkę lub wspiera materialnie drugą stronę⁶³. Używając pojęć z języka Schmitta, wrogość absolutna, nierozróżniająca cywila i walczącego z bronią w ręku, stanowi odbicie absolutnej wrogości ze strony terrorystów (partyzantów). Ludność cywilna musi zostać przekonana do poparcia armii, co pozwala wojsku dokonać pacyfikacji⁶⁴. W modelu Trinquiera kompetencje policyjne mieszają się z wojskowymi, armia staje się ściśle personifikacją porządku państwowego⁶⁵. W koncepcji Trinquiera armia, chroniąc ludność cywilną, może podjąć działania o charakterze terrorystycznym. Wojsko przestaje być związane prawem, może stosować tortury (terrorystów w przeciwieństwie do żołnierzy nie chroni prawo) jako środek nacisku na członków organizacji. Przesłuchiwanym nie przysługuje prawo do obrony, gdyż w ramach „nowoczesnej wojny” reguły prawne czasu pokoju stają się narzędziem walki chroniącym insurgentów⁶⁶. Używając języka Schmitta, wojna staje się stanem permanentnym, pozbawionym granic, w którym armia wpada „w koło błędnego terroru i antyterroru”, wciągnięta w nie przez współczesnego partyzanta⁶⁷.

Na teorię Trinquiera można więc patrzeć jako na odpowiedź współczesnego państwa na odebranie mu monopolu na prowadzenie wojny. Współczesne państwo z jednej strony dostrzega problem partyzanta, czego dowodem jest prawno-międzynarodowa kategoria strony walczącej. Z drugiej jednak strony uwikłanie partyzantów w politykę międzynarodową, pozbawienie ich tellurycznego charakteru oraz możliwość kreacji przez podmioty zewnętrzne ruchów paramilitarnych (jak w przypadku „separatystów” na terenie Ukrainy w latach 2014–2015) skutkuje tym, że prawo międzynarodowe pozostaje bezradne w stosunku współczesnych pozapaństwowych organizacji militarnych. Pojęcia partyzanta i terrorysty często przenikają się wzajemnie. Współczesne państwo wydaje się być często bezbronne wobec aktów terroryzmu, dokonywanych przez pozbawionych tellurycznego charakteru bojowników. Nowe pojęcie partyzanta kreuje więc nowe pojęcie wojny, zmieniające również charakter działań państw.

Podsumowanie

Carl Schmitt w dyskursie naukowym często łączony jest z działaniami podejmowanymi w trakcie tzw. wojny z terrorem na początku XXI w. Ówczesna polityka bezpieczeństwa Stanów Zjednoczonych oraz metody prowadzenia walki z terrorystami, jaką prowadziły służby tego państwa, skłania wielu autorów do wskazywania na podobieństwa z koncepcją polityczności oraz teorią stanu wyjątkowego, które Schmitt stworzył

⁶³R. Aron, op. cit., s. 223–224.

⁶⁴R. Trinquier, op. cit., s. 49.

⁶⁵A. Sitze, *Biopolitics and political space*, „Communication and Critical – Cultural Studies” 2012, vol. 9, nr 2, s. 218.

⁶⁶R. Trinquier, op. cit., s. 27.

⁶⁷Ibidem, s. 29.

przed 1933 r.⁶⁸ Perspektywa autora niniejszego artykułu na zagadnienie przemiany pojęcia wojny w XX w. w myśli Carla Schmitta jest inna. Prace powstałe po II wojnie światowej ukazują Schmitta jako uważnego obserwatora otaczającej go rzeczywistości, poszukującego skutków, jakie przyniosło na gruncie prawa międzynarodowego wyłonienie się nowych rodzajów wojen. Co szczególnie istotne w kontekście niniejszego artykułu, Schmitt dostrzegł również, że określone działania partyzantów przyniosą totalizację wojny ze strony państwa. Stąd też w tytule niniejszego artykułu znalazł się cytat o „błędym kole terroru”, jakim – zdaniem Schmitta – stają się współczesne konflikty⁶⁹. Współczesne mu prawo międzynarodowe nie było w stanie skutecznie przeciwdziałać tej tendencji, lecz zdaniem autora *Teorii partyzanta* w sposób nieudolny próbowało objąć ochroną jak najszerzy krąg podmiotów zaangażowanych w konflikt, przyczyniając się do dalszej totalizacji wojny. Mimo zajęcia pozycji obserwatora Schmitt nie tracił z oczu konstytutywnego dla swojej myśli pojęcia polityczności. Wyrażał to w końcowym zdaniu *Teorii partyzanta*: „W 1914 roku narody i rządy Europy bez rzeczywistej wrogości runęły w pierwszą wojnę światową. Rzeczywista wrogość powstała dopiero w trakcie samej wojny, która zaczęła się jako konwencjonalna wojna państw w rozumieniu europejskiego prawa międzynarodowego, a skończyła się światową wojną domową rewolucyjnej wrogości klasowej. Któż może zapobiec nowym rodzajom wrogości powstającym w analogiczny, acz nieskończenie bardziej zaawansowany sposób, których wykonanie wywoła pojawienie się nieoczekiwanych form nowej partyzantki? Teoretyk nie może uczynić więcej niż zachować pojęcia i nazwać rzeczy po imieniu”⁷⁰.

Teoria Rogera Trinquiera była próbą stworzenia nowej formy wojny, polegającą na adaptacji przez państwo partyzanckiego modelu walki. Poskutkowało to licznymi nadużyciami ze strony władz oraz zrównaniem cywili z partyzantami, tworzeniem obozów filtracyjnych dla ludności oraz stosowaniem odpowiedzialności zbiorowej. Schmitt słusznie zauważył brak możliwości „przemiany nieregularności w regularność” („dla żołnierza mundur to coś więcej niż kostium”)⁷¹. Trinquier postulował dalszą totalizację wojny, w której granice między uczestnikami konfliktu staną się płynne. Chociaż późniejsi teoretycy wojskowości poszukiwali bardziej efektywnych metod zwalczania ruchów partyzanckich czy też terrorystycznych, problem z metodami walki z organizacjami paramilitarnymi wciąż pozostaje nierozwiązywalny, czego przykładem jest

⁶⁸ Por. W. Engelking, *Stan wyjątkowy jako formuła przestrzenna. Amerykańskie więzienie w Abu Ghraib w kontekście filozofii prawa Carla Schmitta*, „Prawo i Więź” 2020, t. 31, nr 1, s. 167–184; G.L. Ulmen, *American imperialism and international law: Carl Schmitt on the US in world affairs*, „Telos” 1987, nr 72, s. 43–71; D. Dyzenhaus, *Humpty dumpty rules or the rule of law: legal theory and the adjudication of national security*, „Australian Journal of Legal Philosophy” 2003, nr 28, s. 1–42; W. Scheuerman, *Carl Schmitt and the road to Abu Ghraib*, „Constellations” 2006, nr 13, s. 108–124.

⁶⁹ Przykładem może być działalność 11. batalionu uderzeniowego podporządkowanego SDECE – francuskiej agencji kontrwywiadowczej, które stało się komandem egzekucyjnym eliminującym, nie tylko bojowników algierskiego ruchu oporu, ale także handlarzy bronią, a nawet własnych obywateli, udzielających pomocy aresztowanym członkom FLN. Szerzej na temat działań francuskich służb w Algierii: V. Nouzille, *Zabójcy w imię Republiki*, przekł. A. Czarnacka, Warszawa 2016, s. 31–45.

⁷⁰ Ibidem, 103.

⁷¹ C. Schmitt, *Teoria partyzanta...*, s. 93.

toczący się konflikt palestyńsko-izraelski, w szczególności w swojej obecnej fazie, która nastąpiła po ataku bojowników Hamasu na terytorium izraelskie 7 października 2023 r.⁷² Kolejne kategorie, za pomocą których próbuje się różnicować konflikty zbrojne na gruncie prawa międzynarodowego, nie wydają się rozwiązywać problemów, jakie wynikają z przemian wojny opisywanych przez Carla Schmitta. *Teoria partyzanta* – odczytana przez pryzmat tej wojny psychologicznej – ukazuje skutki, jakie przynosi wyłonienie się nowych metod walki, również dla samego państwa.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Aron R., *Pokój i wojna między narodami*, przekł. A. Mielczarek, Warszawa 1995.
- Balakrishnan G., *The enemy: an intellectual portrait of Carl Schmitt*, Londyn 2020.
- Brower B.C., *Partisans and populations*, „History and Theory” 2017, vol. 56, nr 3.
- Denysiuk I., Osypowicz M., *Współczesne oblicze konfliktów zbrojnych – nowe zjawisko a kontynuacja nurtu działań partyzanckich*, [w:] M. Kubiak, R. Wróblewski (red.), *Oblicza współczesnych wojen*, Warszawa 2018.
- Dyzenhaus D., *Humpty dumpty rules or the rule of law: legal theory and the adjudication of national security*, „Australian Journal of Legal Philosophy” 2003, nr 28.
- Engelking W., *Stan wyjątkowy jako formuła przestrzenna. Amerykańskie więzienie w Abu Ghraib w kontekście filozofii prawa Carla Schmitta*, „Prawo i Więź” 2020, t. 31, nr 1.
- Falkowski Z., Marcinko M. (red.), *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych*, Warszawa 2014.
- Galula D., *Counterinsurgency warfare: theory and practice*, „Praeger Security International” 1964.
- Gasché R., *The partisan and the philosopher*, „CR: The New Centennial Review” 2004, vol. 4, nr 3.
- Góralczyk W., Sawicki S., *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, Warszawa 2017.
- Górnisiewicz A., *Przemiany pojęcia wojny w XX w. według Carla Schmitta*, „Myśl Polityczna. Political Thought” 2023, nr 1.
- Griffith J., *The tensions between ‘criminal’ and ‘enemy’ as categories for globalized terrorism*, „International Journal of Applied Philosophy” 2006, nr 1.
- Gubrynowicz A., Pacholska M., *Ewolucja reżimu prawnego walki z terroryzmem*, „Wiedza Obronna” 2011, nr 3.
- Kalyvas S.N., Balcells L., *International system and technologies of rebellion: how the end of the Cold War shaped internal conflict*, „The American Political Science Review” 2010, vol. 104, nr 3.

⁷²S. Metz, op. cit., s. 64–77.

- Löwith K., *The occasional decisionism of Carl Schmitt*, przekł. G. Steiner, [w:] R. Wolin (red.), *Martin Heidegger and European nihilism*, Nowy Jork 1995.
- Ludendorff E., *Wojna totalna*, przekł. F. Schoerner, Warszawa 2022.
- Mehring R., *Carl Schmitt: a biography*, Cambridge 2022.
- Meierhenrich J., Simmons O. (red.), *The Oxford handbook of Carl Schmitt*, Oxford 2016.
- Metz S., *Abandoning counterinsurgency: toward a more efficient antiterrorism strategy*, „Journal of Strategic Security” 2017, vol. 10, nr 4.
- Musiał B., *Sowieccy partyzanci 1941–1944. Mity i rzeczywistość*, przekł. E. Stefańska, Warszawa 2014.
- Nouzille V., *Zabójcy w imię Republiki*, przekł. A. Czarnacka, Warszawa 2016.
- Olsson C., „Legitimate violence” in the prose of counterinsurgency: an impossible necessity?, „Alternatives: Global, Local, Political” 2013, vol. 38, nr 2.
- Pasek J.Ch., *Pamiętniki*, Warszawa 1989.
- Poletyło M., *Ramy wojny. O niektórych problematycznych obszarach pojęcia wojny*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica” 2014, nr 91.
- Satterfield G., *Princes, posts and partisans: the army of Louis XIV and partisan warfare in the Netherlands (1673–1678)*, „History of Warfare” 2003, vol. 18.
- Scheuerman W., *Carl Schmitt and the road to Abu Ghraib*, „Constellations” 2006, nr 13.
- Schmitt C., *Nomos ziemi w prawie międzynarodowym – ius publicum Europaeum*, przekł. K. Wudarska, Warszawa 2019.
- Schmitt C., *Pojęcie polityczności*, [w:] idem, *Teologia polityczna i inne pisma*, przekł. M.A. Cichocki, Warszawa 2012.
- Schmitt C., *Teoria partyzanta. Uwagi na marginesie „Pojęcia polityczności”*, przekł. B. Cymbrowski, Warszawa 2016.
- Sitze A., *Biopolitics and political space*, „Communication and Critical – Cultural Studies” 2012, vol. 9, nr 2.
- Trinquier R., *Modern warfare: a French view of counterinsurgency*, przekł. D. Lee, Londyn 1964.
- Ulmen G.L., *American imperialism and international law: Carl Schmitt on the US in world affairs*, „Telos” 1987, nr 72.
- Wielomski A., *Podmioty uprawnione do prowadzenia wojen w teorii Carla Schmitta*, [w:] M. Kubiak, R. Wróblewski (red.), *Oblicza współczesnych wojen*, Warszawa 2018.
- Zajadło J., *Dylematy humanitarnej interwencji*, Gdańsk 2005.

In the vicious circle of terror. On the relationship between Carl Schmitt's theory of the partisan and the doctrine of psychological warfare

Summary

The objective of this article is to provide a comparative analysis of Carl Schmitt's theory of guerrilla warfare and that of Roger Trinquier, a French military theorist who pioneered the doctrine of psychological warfare. The author presents the changes in warfare that, according to Schmitt, took place in the 20th century and analyses their effect in the form of the contemporary state's response to the emergence of modern guerrilla movements and terrorist groups, using Roger Trinquier's work *Modern Warfare* as an example. The article sets out the relationship between the emergence of new methods of warfare, as described by Carl Schmitt, and the totalisation of military operations by contemporary states, as postulated by Roger Trinquier.

Keywords: Carl Schmitt, theory of partisan, modern warfare, Roger Trinquier, terrorism, The Law of Armed Conflict